

AZ OKTATÁSÜGYI MINISZTERIUM SZEMLÉLTETŐ FILMKIRENDELTSÉGE

filmdia sorozatából

39. szám.

A MAGYAR FELVILÁGOSODÁS IRODALMA

Irodalomtörténeti sorozat: 8.

Készült: 1952. évben.

I. rész. A francia felvilágosodás.1. Voltaire /1694-1778/ arcképe.

A francia felvilágosodás, amely a természettudományok alapján áll, a Nagy Francia Forradalom ideológiai előkészítése. Egyik legnagyobb írója Voltaire, a tételes vallás, a papi erkölcstelenség szatirikusa.

2. Diderot /1713-1784/ képmása.

Diderot a francia felvilágosodás legkövetkezetesebb harcosa. Az Enciklopédia szerkesztése és materialista elvei miatt összeütközésbe került a feudális nemességgel. Börtönbüntetése és az ellene irányuló támadások ellenére is keresztülviszi az Enciklopédia megjelenését. Jelentős szépirodalmi művei: "Az apáca" és "Rameau unokaöccse".

3. J.J. Rousseau /1712-1770/ arcképe.

Rousseau az Enciklopédia munkatársa. Nála jelentkeznek először a világosodás ellentmondásai. Az enciklopédisták nemcsak a természet, de a társadalom jelenségeit is az észszerűség alapján akarták magyarázni és megváltoztatni. Megoldási kísérletük figyelmen kívül hagyta a társadalom gazdasági fejlődésének és az osztályharcnak jelentőségét. Rousseau észreveszi ugyan az osztálytársadalom igazságtalanságait, de kiut hiján a civilizációról való lemondást hirdeti. Művei: Emil, Vallomások, Társadalmi szerződés. Az emberek egyenlőtlenségéről.

4. Montesquieu /1689-1755/ és Buffon /1707-1788/ arcképe.

Montesquieu és Buffon, D'Alambert, Marmontel, Holbach és Helvetius-sal együtt munkatársai az Enciklopédiának.

II. rész. A magyar felvilágosodás kezdete.5. Bessenyei György /1747-1811/ képmása.

A francia felvilágosodás hatása a magyar haladó köznemesség sorai-ban érvényesül. A magyar felvilágosodás első nagy írója Bessenyei György. A bemutatott képet, amelyen az író névaláírása is látható, J.F. Greipel eredetije után Pohárnok Zoltán készítette.

6. Bessenyei György szülőháza.

Bessenyei György született 1747-ben a Szabolcs megyei Bercelen. Középnemesi családból származik.

7. Bessenyei György: "Ágész tragédiája" c. drámája első kiadásának címlapja.

A dráma 1772-ben Bécsben jelent meg először.

8. Bessenyei György: "Egy magyar társaság iránt való jámbor szándék" c. röpirat címlapja.

Bessenyei 1781-ben írta az Egy magyar társaság iránt való jámbor szándék c. röpiratát, amely egy tudományos akadémia tervezetét tartalmazza. A mű 1790-ben Bécsben jelent meg először nyomtatásban.

9. Bessenyei György: "Holmi" c. munkájának címlapja.

Bessenyei a Holmi c. munkáját 1779-ben írta, a mű Bécsben jelent meg: Utolsó bécsi munkája.

10. Bessenyei György: "A természet világa" c. filozófiai költeménye előszavának kézírata.

Bessenyei György: A természet világa c. filozófiai költeményét a cenzura az 1804-ben írt Tariménes utazása c. államregényével együtt, nyomtatásban megjeleníteni nem engedte. A természet világa vallásellenes tartalma miatt a hatóság a költőt ellenőrzés alá helyezte. Kéziratunkon a költő névaláírása is látható.

11. Bessenyei György sírja Pusztakovácsiban.

Bessenyei kevéssel Mária Terézia halála után 1782-ben visszavonult Bercelre, innen pedig Bihar megyei birtokára, Pusztakovácsiba. Itt halt meg 1811-ben. Képünk a költő sírját ábrázolja.

12. Barcsay Ábrahám /1742-1806/ síremléke Alsó-Csórán.

Barcsay Ábrahám köznemesi származású költő. Bessenyei körének egyetlen tagja, aki a felvilágosodás híve.

13. Barcsay Ábrahám és Orczy Lőrinc verseskötetének címlapja.

Barcsay és Orczy kötetének címe: "Két nagyságos elmének költeményes szüleményei". Először kiadta Révai Miklós Pozsonyban /1789-ben/.

III. rész. A Nagy Francia Forradalom.

14. A Bastille bevétele.

Képünk a Nagy Francia Forradalom kezdetén a régi királyi börtön, a Bastille ostromát ábrázolja. /Egykoru rajz./

15. Robespierre és Marat arcképe.

Robespierre és Marat a francia forradalom vezetői.

IV. rész. A Nagy Francia Forradalom irodalmi hatása hazánkban.

16. Bacsányi János: "A franciaországi változásokra" c. költeménye a Magyar Múzeumban.

Bacsányi János azonnal reagál a francia forradalom eseményeire, még 1789-ben megírja "A franciaországi változásokra" c. költeményét. A vers a Magyar muzeumban jelent meg /Kassán/ 1789-ben.

17. Bacsányi János /1763-1845/ képmása.

A magyar jakobinus írók legjelentősebb egyénisége, született 1763-ban Tapolcán. Kézműves családból származik. Képünk egykoru olajfestmény.

18. A Magyar Museum címlapja.

Kazinczy Ferencsel és Baróti Szabó Dáviddal 1788-ban indítja meg Bacsányi János a kassai Magyar Museumot. A lap programként Besse-
női kulturpolitikájának folytatását tűzte ki maga elé. A folyó-
irat 1788-1792 között 8 számban jelent meg.

V. rész. A francia forradalom politikai hatása hazánkban.

19. Martinovics Ignác /1755-1795/ képmása.

Martinovics Ignácra a magyar köztársasági mozgalom vezetőjéről, ismeretlen festő készítette a bemutatott akvarellt. Az egykoru kép valószínűleg a legsikerültebb Martinovics-képmás. A képen J.K. kézjegy látható.

20. Laczkovics János arcképe.

Laczkovics János, volt huszárkapitány, Hajnóczy Józseffel és Sigrayval az elsők között csatlakozott a Martinovics-mozgalomhoz.

22. Szentmarjay Ferenc képmása.

Szentmarjay Ferenc az előbbiekkal együtt a mozgalom vezetőihez tartozott. A forradalmi iratok fordítását végezte.

23. Martinovics és társainak kivégzése.

A mozgalom sikertelen maradt, mert nem támaszkodott széles tömegekre, elsősorban a jobbágyságra, és mert a II. József halála utáni első években a magyar nemesség zöme gazdasági helyzetéből kifolyólag /napoleoni háborúk gabona konjunkturája/ nem érezte a nemzeti függetlenség szükségességét. 1794. nyarán a mozgalom a bécsi udvar tudomására jutott. Képünk a Martinovics-mozgalom vezetőinek: Martinovics, Hajnóczy, Szentmarjay, Laczkovics János és Sigray kivégzését ábrázolja. Az egykoru vízfestmény eredetije a Magyar Nemzeti Múzeum tulajdona. A budai Vérmező közepén látjuk a mozgalom akkor népszerű szimbolumát: a szabadság fáját, amelynek minden ága és levele a mozgalom egy-egy résztvevőjét ábrázolja.

24. Martinovics és társainak kivégzésekor terjesztett röpirat.

A röpiratot Martinovics és társainak kivégzése idején /1795/ a hatóságok osztogatták a népnek. A nyomtatvány latin és német szöveggel is megjelent.

VI. rész. A magyar jakobinus irók.

24. Szentjóbi Szabó László /1767-1795/ arcképe.

Bacsányi Jánoson kívül a legkiválóbb irók csatlakoztak a Martinovics mozgalomhoz, így Szentjóbi Szabó László is. A mozgalom leleplezésekor őt is letartóztatták, halálra ítélték, majd az ítéletet meghatározatlan börtönbüntetésre változtatták át. Bacsányival együtt Kufsteinbe kerül és ott hal meg 1795-ben. Képünk valószínűleg Szentjóbbit ábrázolja, barátja, Bacsányi János tulajdonában lévő egyik munkája címlapján maradt fenn.

26. Kazinczy Ferenc arcképe 1791-ből.

Kazinczy Ferencet /1759-1831/ a magyar nyelv és művelődésért folyó harca vezette a Martinovics-mozgalomhoz. 1794. december 14-én őt is letartóztatják, halálra ítélik, majd az ítéletet meghatározatlan ideig tartó börtönbüntetésre változtatják.

27. Kazinczy Ferenc vázlata a kufsteini várbörtönről.

Kazinczy Ferenc 6 és fél évig raboskodott Buda, Brünn, Obrovic, Kufstein és Munkács börtöneiben. A Fogságom naplója c. memoárjában hosszú rabságának történetét írja meg 1828-ban, a börtönben készített jegyzetek alapján. A Fogságom naplója forradalmasító tartalma miatt csak 1931-ben, a költő halálának 100 éves évfordulója alkalmából, jelenhetett meg nyomtatásban. Képünk a Fogságom naplója egyik Kazinczy által készített vázlat-képet mutatja be.

28. Kufstein látképe.

Kufstein és környéke a várbörtönnel, ahol Kazinczy több társával /Szulyovszky, Szlávny, Laczkovics László, Uza, Hirgeist stb./ 1799 július-1800 júniusig raboskodott.

29. Verseggy Ferenc /1757-1822/ arcképe.

A polgári családból származó Verseggy a forradalmi káté terjesztése és a Marseillaise lefordítása miatt 9 évig raboskodott.

VII. rész. A felvilágosodás a Martinovics-mozgalom bukása után.

30. Berzeviczy Gergely /1763-1822/ képmása.

A forradalmi utat a Martinovics-mozgalom bukása után járhatatlanná válik. Berzeviczy Gergely a feudalizmus felszámolását a Habsburgok szövetségével akarta megoldani, ezért előfordul a nemesség XIX. század elején vívott nemzeti függetlenségi törekvéseitől. Elgondolásában azonban nem számolt azaz, hogy a nemzeti törekvés és a polgárosodás folyamata nem választható el egymástól. A bemutatott kép a XIX. század elejéről való, az eredetije a Berzeviczy-család tulajdona.

31. Berzeviczy Gergely kéziratának fényképe.

A mű címe: "De conditione et indole rusticorum in Hungaria"
/A magyar parasztság helyzetéről és jelleméről/. A mű megjelené-

sét a cenzura nem engedélyezte, Máriássy József adta ki 1804-ben saját felelősségére, címlap nélkül. Képünk a mű előszavát ábrázolja.

32. Kazinczy Ferenc arcképe 1808-ból.

Kazinczy a forradalmi fölkelés lehetetlensége és a Berzeviczy-féle elgondolás megoldhatatlansága miatt szabadsága után a feudalizmus elleni harc egyetlen járható útját választja: a nemzeti nyelv és irodalom művelését. Képünk Kreutzinger József munkája.

33. Az "Orpheus" címlapja.

Kazinczy már a Martinovics-mozgalom előtt is fejtett ki irodalmi és irodalomszervező munkásságot. 1790-ben, miután a kassai Magyar Museumból kivált, megindítja Kassán az Orpheus című folyóiratot. A lapnak dolgoznak: Dayka, Csokonai, Szentjóni, Verseggy stb. A lap a felvilágosodás írói: Voltaire, Rousseau és Helvetius műveiből is közölt. Kazinczy szerkesztői álneve: Széphalmy Vintze.

34. Kármán József /1769-1795/ arcképe.

Kazinczy és Bacsnányi példáját követve Kármán József a magyar felvilágosodás legnagyobb prózairója Pesten irodalmi központot akar létesíteni. Kármán polgári származásu ügyvéd volt.

35. Az "Uránia" című folyóirat címlapja.

1794 elején jelent meg az Uránia c. folyóirat Pesten. Szerkesztői Kármán József, Schédius Lajos, Pajor Gáspár. A folyóirat rövid életű volt, három füzetben jelent meg.

36. Fanny arcképe az "Uránia"-ban.

1794-ben jelent meg Kármán: "Fanny hagyományai" c. regénye az Urániában. Képünk Fanny költött arcképét mutatja.

37. Kazinczy vázlata Széphalomról.

Kazinczy szabadulása után Széphalom /Sárospatak mellett/ telepedett meg és innen irányította a nyelvújítás és a magyar irodalom szervezésének harcát. Képünk Kis Jánoshoz írt levelét mutatja, melyben Széphalom és környékének térképvázlatát, valamint kuriája rajzát adja. A levél eredetije a Magyar Tudományos Akadémia tulajdona.

38. Kazinczy széphalmi lakóháza.

39. A "Mondolat" és a "Felelet a Mondolatra" címlapja.

Kazinczy Vitkovicshez írt episztolájának /1811/ és a "Tövissek és virágok" c. epigramma-kötetének /1811/ megjelenése kiváltja az ortológusok támadását. A Mondolat c. gunyíratot egy barátja, Szentgyörgyi József debreceni orvos írta szolid formában a nem Kazinczy, hanem a túlzó neológusok: Bartzafalvi Szabó Dávid és Folnesics Lajos ellen. Metsző és személyeskedő gunnyal Somogyi Gedeon dunántúli ügyvéd dolgozta át /1813/, kifejezetten Kazinczy

/Zefyr Czenczi/ ellen. A Felelet a Mondolatra c. röpiratot Kazinczy és a neológusok védelmére Kölcsey és Szemere Pál irták /1815/.

40. Kölcsey Ferenc és Szemere Pál arcképe.

A "Felelet a Mondolatra" c. röpirat szerzői: Kölcsey Ferenc és Szemere Pál.

41. Csokonai Vitéz Mihály /1773-1805/ arcképe.

42. Csokonai: "A tihanyi echohoz" kéziratának fényképe.

43. Fazekas Mihály /1766-1828/ arcképe.

A kép a debreceni kollégium tulajdona.

44. A "Ludas Matyi" első illusztrációja.

Fazekas Mihály 1804-ben írta Ludas Matyi c. elbeszélő költeményét. A mű az első kiadásig kéziratban terjedt. Először Kerekes Ferenc adta ki 1815-ben Fazekas tudta nélkül /Bécs/. A második kiadás Fazekas 1816. január 12-ről keltezett előszavával jelent meg 1817-ben. A képünkön bemutatott illusztrációk az első és negyedik levonás egy-egy jelenetét ábrázolják.

45. Katona József /1791-1830/ könyomatu képmása.

Katona egyetlen hiteles arcképe, ismeretlen művésztől. Nyomtatta Reiffenstein és Rösch, Bécs. Megjelent a Bánk bán harmadik kiadásával 1856-ban Kecskeméten. Eredetije állítólag egy Kecskeméten őrzött festmény. A képen Katona József eredeti kézjegye is látható.

46. A "Bánk bán" kézírata a cenzor törlésével.

A Bánk bán egyik, 1838. évi előadása alkalmával a cenzor nem engedélyezte a képen látható áthuzott mondatot /"Sokáig éljen a magyar szabadság!" / a színpadon elhangzani.

47. A felszabadulás után megjelent művek a magyar felvilágosodás íróitól.

Készült a Felsőoktatási Jegyzetellátó Vállalatnál
Felelős vezető: Bojkovszky Lajos